

УДК 94:[061.2:378.4(477-25) «1985/1990»]

Віталій Коцур

УКРАЇНЬСЬКА ГЕЛЬСІНСЬКА СПІЛКА ЯК СКЛАДОВА МОЛОДІЖНОГО РУХУ В УКРАЇНІ НАПРИКІНЦІ 80-Х РОКІВ ХХ СТ.

Центрами неформального молодіжного руху в Україні у 80-ті роки ХХ ст. були Київ і Львів, хоча самодіяльні організації поставали практично у всіх обласних містах республіки. Найбільш відомими із «неформальних» об'єднань були створені в Києві Український культурологічний клуб (УКК), українознавчий клуб «Спадщина» (при Будинку вчених), студентське об'єднання «Громада» (при Київському державному університеті) і засновані у Львові Українська гельсінська спілка (УГС) і Товариство друзів Лева. Згодом до них долучилися студентські товариства Спілка української молоді/Спілка незалежної української молоді (СУМ/СНУМ) та Українська студентська спілка (УСС), Студентське братство, які поруч із суто студентськими вимогами висували також політичні.

Офіційно декларуючи свою метою правозахисну та культурологічну діяльність Українська гельсінська спілка привертала увагу суспільства до проблем української культури та історії, викривала недоліки політичної системи і національної політики радянської влади, вимагали припинення русифікації і забезпечення національних вимог українського народу, реабілітації політв'язнів, демократизації українського суспільства, розбудови багатопартійної політичної системи, відновлення української державності тощо. Ці ідеї знаходили широку підтримку серед значної частини учасників молодіжних альтернативних організацій. Вона брала участь у дискусійних вечорах і засіданнях, мітингах і демонстраціях, науково-просвітницьких і культурологічних заходах.

Ключові слова: молодь, молодіжний рух, молодіжні організації, молодіжні об'єднання, Українська гельсінська спілка, національно-демократичний рух.

Зарождение массового общественно-политического движения в Украине начиналось с появления многочисленных неформальных групп, объединений, организаций, возникали, как и повсеместно в СССР на начальном этапе перестройки. Центрами неформального движения были Киев и Львов, хотя самодельные организации возникали практически во всех областных городах республики. Наиболее известными из «неформальных» объединений были созданы в Киеве Украинский культурологический клуб (УКК), украиноведческий клуб «Наследие» (при Доме ученых), студенческое объединение «Громада» (при Киевском государственном университете) и основаны во Львове Украинский Хельсинский союз (УГС) и Общество друзей Лева. Впоследствии к ним присоединились студенческие общества Союз украинской молодежи / Союз независимой украинской молодежи (СУМ / СНУМ) и Украинский студенческий союз (УСС), Студенческое братство, которые наряду с чисто студенческими требованиями выдвигали также политические.

Официально декларируя целью правозащитную и культурологическую деятельность Украинский Хельсинский союз привлекала внимание общества к проблемам украинской культуры и истории, разоблачала недостатки политической системы и национальной политики советской власти, требовали прекращения русификации и обеспечение национальных требований украинского народа, реабилитации политзаключенных, демократизации украинского общества, развития многопартийной политической системы, восстановления украинской государственности и тому подобное. Эти идеи находили широкую поддержку среди значительной части участников молодежных альтернативных организаций. Она принимала участие в дискуссионных вечерах и заседаниях, митингах и демонстрациях, научно-просветительских и культурологических мероприятиях.

Ключевые слова: молодежь, молодежное движение, молодежные организации, молодежные объединения, Украинский Хельсинский союз, национально-демократическое движение.

The origin of mass political movement in Ukraine rozpochynalosya with the emergence of numerous informal groups, associations and organizations that arose as everywhere in the USSR at the initial stage of restructuring. Centers informal movement were Kyiv and Lviv, at amateur organization stood in almost all regional cities of the republic. The most famous of the «informal» associations were established in Kiev Ukrainian Cultural Club (UCC), Ukrainian club «Heritage» (at the House of Scientists), student association «Community» (at the Kiev State University) and based in Lviv Ukrainian Helsinki Society (UHS) and friends of Leo. Subsequently, with participation from the student association Ukrainian Youth Association / Association of Independent Ukrainian Youth (UYA / AIUY) and Ukrainian Students' Union (USU), Student Brotherhood, which along with purely student demands put forward as political.

Officially declaring the aim of human rights and cultural activity Ukrainian Helsinki attracted public attention to the problems of Ukrainian culture and history, exposed the shortcomings of the political system and the national policy of the Soviet government demanded suspension of Russification and ensure national requirements of the Ukrainian people, rehabilitation of political prisoners, democratization of Ukrainian society, development of multi-party political system, restoration of Ukrainian statehood and more. These ideas found broad support among a large part of members of youth organizations alternative. She took part in the discussion gatherings and meetings, rallies and demonstrations, scientific, educational and cultural activities.

Key words: youth, youth movement, youth organizations, youth groups, Ukrainian Helsinki Union, national democratic movement.

Постановка проблеми. Період перебудови розпочинає принципово новий етап в розвитку молодіжного руху в Україні, який можна описати політизацією, активізацією існуючих «неформальних» громадсько-політичних молодіжних об'єднань, а також створенням нових молодіжних структур, які стали невід'ємною частиною українського суспільства. Одним із таких утворень був Український культурологічний клуб. Аналіз процесів у молодіжному середовищі, а саме у таких утвореннях дозволить здійснювати ефективнішу державну молодіжну політику, яка значно активізує участь молоді в суспільно-політичних процесах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями молодіжного руху та молодіжних утворень (УГС можна назвати саме такою через велику кількість молоді, що приймала участь у її функціонуванні) займалося багато науковців (І. Курас, О. Бойко, М. Головатий, Д. Князевич). Питаннями суспільно політичних настроїв та участі в них молодіжних організацій та рухів займалися науковці О. Корнієвський, В. Литвин, А. Русначенко та ін.

Мета написання статті – висвітлити діяльність УГС. Події, явища та фактори у тогочасному суспільстві, що впливали на її функціонування.

Виклад основного матеріалу. Влітку 1988 р. з ініціативи В. Чорновола була створена Українська Гельсінська Спілка (УГС) – перша в УРСР опозиційна політична організація, що боролася не лише за національно-культурні, економічні, а й політичні права українського народу. [Князевич, 2002: с. 10] Офіційно про створення УГС було заявлено 7 липня 1988 р. на багатотисячному мітингу біля пам'ятника І. Франку у Львові. Цього ж дня було оприлюднено «Декларацію принципів УГС» [Гарань, 1993: с.10]

У документі УГС проголошувала себе правонаступницею УГГ, декларуючи основним напрямком діяльності, захист національних прав

українців: забезпечення національних прав українського народу; демократизації радянського суспільства і зміни державного ладу в СРСР; внесення змін до Конституції СРСР і конституцій союзних республік; визнання статусу української мови в УРСР як державної; проведення демократичних виборів; свободи поглядів і об'єднання в громадські організації; свободи зібрань і вільного доступу до інформації тощо. З метою уникнення звинувачень і переслідувань з боку офіційної влади у «Декларації принципів УГС» йшлося, що УГС не є політичною партією, не має обов'язкової для кожного члена програми і не ставить перед собою завдання переобрання влади. Водночас, вказувалося, що УГС впливатиме на суспільно-політичне життя республіки і об'єднуватиме демократичні сили, що прагнуть суспільних змін і забезпечення національних потреб українців [Ткачук, 2009: с.18]. Документ багато в чому повторював програмні вимоги прибалтійських народних фронтів, хоча політичне життя в УРСР було менш розвиненим, ніж в республіках Прибалтики, як і рівень політичної свідомості населення. Історик О.Гарань відзначає, що для України на той час це були вельми радикальні пропозиції [Гарань, 1992: с.42]. Створення УГС викликало занепокоєння КДБ УРСР. В інформаційному повідомленні до ЦК КПУ 23 липня 1988 р. голова КДБ УРСР М.Галушко писав, що лідери спілки розпочали налагодження організованої антирадянської роботи, консолідації своїх однодумців, підготовку антидержавних акцій. Висловлювалося побоювання, що вона стане основою для політичної партії, яка в майбутньому буде ставити національні вимоги.

КДБ УРСР вживав заходів для локалізації діяльності УГС і неформальних об'єднань, що перебували під її впливом. 23 липня 1988 р. голова КДБ УРСР М.Галушко у доповідній ЦК КПУ писав: «...У зв'язку з тим, що вказані дії націоналістичних елементів відверто спрямовані на об'єднання однодумців і активізацію їхньої організованої діяльності, органами КДБ республіки посилено контроль за поведінкою основних інспіраторів, активізовани міри з документування здійснених ними антисуспільних проявів, внесенню роздору в середовище екстремістів, компрометацію їх на побутовій чи іншій основі...».

В Києві УГС співпрацювала з УКК, УДС, студентським товариством «Громада», українознавчим клубом «Спадщина» й іншими організаціями. Одним із напрямком їхньої діяльності була боротьба за законодавче визнання української національної символіки. Зокрема, член спілки В.Шевченко підготував історичну довідку про традицію використання на українських землях жовто-блакитного прапора. Ця довідка, затверджена установчими зборами Київської філії спілки широко поширювалася закордонними ЗМІ, прес-службою УГС і членами студентського об'єднання «Громада». Питання української національної символіки все частіше піднімалося на зібраннях різних громадських об'єднань. Так, під час засідання Клубу шанувальників української мови, що відбувалося в

Будинку літераторів 6 листопада 1988 р., студент Київського художнього інституту Р. Найда закликав відроджувати український національний прапор. Його підтримали присутні на засідання викладачі й студенти. 5 грудня 1988 р. на засіданні «Українського земляцтва» в Київському держуніверситеті, студент біологічного факультету А. Сіренко пропонував встановити для членів клубу нагрудний значок із зображенням тризуба. Впродовж 1988 року молодь активно підтримувала УГС, виступаючи проти політичних репресій і вимагаючи забезпечення національних потреб українців. У довідці КДБ УРСР від 8 вересня відзначалося, що в Києві найбільшою популярністю користуються УГС і УКК: «На зборищах, що проводяться під прикриттям піклування про збереження і розвиток української культури лідери «УКК» намагаються протягувати ідеї українського буржуазного націоналізму, пропагують погляди про необхідність організації різноманітних політичних партій та угруповань, заміни комуністичного світогляду християнським віровченням».

21 січня 1989 року в Києві відбулося відкрите засідання Всеукраїнської координаційної ради УГС. Одним із напрямків роботи було визначено поширення впливу спілки серед молоді, інтелігенції та робітників. Для цього мали використовуватися самвидавівські видання «Український вісник», «Експрес-УВ», «Прес-листок УГС», газети «Голос України», створення нових осередків, мітинги. У 1989 році протистояння влади і національно-демократичними силами, що радикалізувалися під впливом УГС, посилюється. За офіційною інформацією, на початок травня 1989 р. на проведення мітингів уже було подано 279 заяв. Відбулося 72 несанкціонованих мітинги, більше всього у Києві, Криму, Львові [Закон і демократія, 1989].

22 травня 1989 року УГС, УКК, УНДЛ та інші громадські організації провели у парку Тараса Шевченка в Києві вшанування пам'яті Великого Кобзаря. Звернення про проведення акції до Ленінського райкому партії підписали 16 студентів Київського держуніверситету. Учасники заходу вимагали відновлення незалежності України, надання українській мові статусу державної. У Києві вперше було масово піднято національні прапори. Участь у заході взяли понад 300 представників неформальних організацій, що тримали жовто-блакитних прапори, плакати із зображенням тризуба і з вимогами надати українській мові статусу державної, а республіці – суверенності.

Київська міська влада намагалася не допустити проведення акції, а відтак біля пам'ятника Шевченка було організовано мистецький фестиваль «Київська весна» за участю професійних і аматорських художніх колективів. УГС була однією із перших громадських організацій, які виступали за створення в УРСР широкого громадського об'єднання. 5 грудня 1988 р. КДБ УРСР інформувало ЦК КПУ про те, що В. Чорновіл намагається перетворити УГС на «стрижневу» організацію, яка об'єднуватиме «народний фронт» України. В. Чорновіл закликав своїх

поплічників створювати філії УГС у всіх великих містах, на підприємствах і організаціях, підпорядковувати впливу УГС інші громадські організації. Зрозумівши, що створення «народного фронту» є лише питанням часу, комуністичне керівництво намагалось не допустити, щоб наймасовіше громадське об'єднання потрапило під вплив УГС. Між владою і УГС розпочалася боротьба за «народний фронт». Лідери спілки взяли активну участь в установчому з'їзді Народного руху України за Перебудову (8-10 вересня 1989 р.). Перед учасниками з'їзду виступили лідери УГС Л. Лук'яненко, В. Чорновіл, М. Горинь (М. Гориня було обрано заступником голови НРУ). В. Чорновіл зазначив, що УГС, незважаючи на правозахисну назву, є політичною організацією, яка бореться за здобуття повної незалежності України. Крім того, він зазначив, що УГС демократичним і парламентським шляхом буде боротися за отримання влади в країні [*Матеріали Установчого з'їзду НРУ, 2000: с. 281*]. 14 жовтня 1989 р. члени УГС і СНУМ провели сходження на Замкову гору в Києві. Було встановлено хреста на могилі українських вояків, що загинули під Крутами у січні 1918 р. Окрім молодіжних організацій Києва, участь у заході взяли представники молодіжних організацій з Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Чернівецької та інших областей. За день до проведення вищезазначеного заходу заступник голови КДБ УРСР В. Євтушенко повідомляв ЦК КПУ про те, що активісти УГС, УНДЛ, СНУМ та інших неформальних студентських об'єднань планують пішу ходу від Андріївської церкви до Замкової гори. Він попереджав, що учасники заходу будуть використовувати національну символіку й плакати «провокативного характеру», а найбільш «екстремістські» налаштовані члени СНУМ хочуть провести під стінами ЦК ЛКСМ пропагандистську акцію зі знищення комсомольських квитків. Іншим центром створення «народного руху» була Спілка письменників України в Києві. 23 листопада 1988 р. в республіканському Будинку літераторів відбулися неофіційні збори Спілки письменників України на яких головували безпартійний П. Мовчан та комуніст В. Терен [*Гарань, 1993: с.20*]. Участь у них взяли представники самодіяльних об'єднань «Громада», «Спадщина», УКК, Комітету захисту Голосіївського лісу та ін. Було створено ініціативну групу зі створення «народного фронту», до якої увійшли також представники молодіжних організацій.

16 лютого 1989 р. в «Літературній Україні» було опубліковано проект програми НРУ. В документі йшлося про необхідність перетворення СРСР у федерацію, політичний плюралізм, лібералізацію, реабілітацію в'язнів сумління, відродження національної культури. Крім того, у цьому проекті йшлося про демократичне і справедливе розв'язання проблем, пов'язаних із буттям і розвитком українського народу, наголошувалося на його рівноправ'ї з іншими народами СРСР, забезпечення вільного розвитку української мови, її широкого функціонування та всебічний розвиток [*Програма Народного Руху України, 1989: с.3*].

Після публікації проекту програми НРУ відбулося посилення діяльності неформальних груп в Києві, Львові, населених пунктах Дніпропетровської і Київської обл., містах Вінниці, Харкові, Хмельницьку, Черкасах, Криму. Участь в установчих зібраннях, мітингах, зустрічах брала інтелігенція, студенти, працівники підприємств, пенсіонери. Вони обговорювали проект програми, збирали підписи в підтримку руху, поширювали листівки, вели агітацію за створення осередків руху в своїх регіонах. 7 травня 1989 р. в Будинку архітектора у Львові відбулася установча конференція Львівського регіонального відділення НРУ. Участь у ній взяли 186 осіб у т.ч. представники самодіяльних об'єднань Товариства Лева, Товариства рідної мови та ін. Було оголошено про створення Львівської регіональної організації НРУ, обрано її керівні органи. Згодом регіональні осередки НРУ виникли у багатьох містах України.

8-10 вересня 1989 р. у Києві відбувся Установчий з'їзд НРУ. 1109 делегатів, що взяли участь у роботі з'їзду представляли 280 тис. членів НРУ. За партійною приналежністю 228 із них були членами КПРС, а 24 – членами ВЛКСМ. За родом занять: робітників – 109, інженерів – 329, працівників науки – 121, працівників культури – 104, освітян – 130, 5 – студентів [*Матеріали Установчого з'їзду НРУ, 2000: с. 310*].

Участь у з'їзді взяли представники більшості творчих спілок республіки, національно-культурних товариств, страйкових комітетів, екологічної асоціації «Зелений світ», української греко-католицької церкви, української автокефальної православної церкви, євангельських християн-баптистів і російської православної церкви, а також УГС, УНДЛ, Української асоціації незалежної творчої інтелігенції, представники народних фронтів та «неформальних» об'єднань Російської Федерації, Білорусії, Молдавії, Прибалтики, Закавказзя, Польщі, Чехословаччини, Франції, Канади, США, Великобританії. Установчий з'їзд офіційно проголосив створення НРУ, затвердив Статут і Програму організації, обрав керівництво. В статуті НРУ відзначалося, що Рух об'єднує всіх громадян України, незалежно від національної приналежності, релігійних переконань, статі, соціального статусу. Одним із найважливіших завдань НРУ було залучення до об'єднання молоді. Учасником НРУ міг стати кожен громадянин УРСР, якому виповнилося 16 років. Громадяни, що вирішили бути в Русі, могли об'єднуватися в осередки. Осередки могли об'єднуватися в об'єднання, а об'єднання – в територіальні організації НРУ [*Матеріали Установчого з'їзду НРУ, 2000: с. 196*].

Як відомо, участь в установчому з'їзді НРУ брав завідувач ідеологічного відділу ЦК КПУ Л. Кравчук та інші представники Компартії, які своєю активною позицією і виступами планували дискредитувати з'їзд. Однак, коли цей сценарій не вдалося реалізувати ЦК КПУ 11 вересня 1989 р. ухвалив постанову «Про роботу в зв'язку з установчим з'їздом Народного руху України за Перебудову», у якій рекомендувалося обкомам

партії розпочати політичну боротьбу з НРУ, використовуючи всі форми і методи політичної боротьби. Обкоми КПУ затвердили відповідні плани заходів. Наприклад, ідеологічна комісія Вінницького обкому КПУ пропонувала створити інформаційно-пропагандистські групи, що мали викривати політичні наміри НРУ; організувати мітинги і збори громадян; виступи робітників, ветеранів партії, війни і праці, партійних активістів; виступи в пресі і на радіо з критикою НРУ тощо.

З організаційним оформленням НРУ в Україні постала офіційна опозиція до існуючої влади, яка мала значний вплив на суспільство. Так, органи КДБ УРСР відмічали, що лише впродовж 1989 р. НРУ провів 1565 масових акцій за участю понад 2 мільйонів осіб. У червні 1989 року у Харкові розпочалося створення молодіжної політичної організації Спілки української молоді (СУМ). 10 червня у парку біля історичного музею відбулося одне із перших її зібрань (місце зібрання прикрашали національні прапори). Організатором його був колишній політв'язень, член УГС С. Сапеляк, учасниками зібрання були ще 12 студентів. Присутні обговорювали питання української історії і національної символіки. Тоді ж було вирішено, що збиратимуться щотижня. Влітку 1989 року харківська філія УГС офіційно оголосила про відновлення діяльності СУМ. Засновниками її були О. Геращенко, А. Черемський, Г. Лишацький, та С. Шкурлат [Масний, 1992: с. 48]. У Львові з ініціативи УГС постала Спілка незалежної української молоді (СНУМ). Дещо іншу назву організації львів'яни використали для того, щоб відмежуватися від СУМ кінця 1920-х років та діаспорної СУМ. 19 серпня 1989 р. на горі Маківка в Сколівському районі під керівництвом членів УГС І. Деркача та О. Вітовича відбулося перше її організаційне зібрання. Участь у ньому взяли близько 60 осіб. Керівниками СНУМ стали вже згадувані І. Деркач та О. Вітович [Гарань, 1993: с. 77]. Ідея створення СНУМ належала лідеру УГС В. Чорноволу, який планував, що СНУМ стане молодіжним осередком УГС через який відбуватиметься посилення впливу на молодь УРСР. До речі, в інтерв'ю Українському пресовому агентству в Лондоні у вересні 1989 р. І. Деркач заявив, що СНУМ є молодіжною організацією УГС, хоч обидві організації існували і діяли окремо [Камінський, 1990: с. 467].

В основу проекту програми і статуту СНУМ були взяті задекларовані положення УГС: національне і релігійне відродження України; відновлення української національної символіки; створення вільнонайманої української армії; економічний і політичний суверенітет республіки; відродження державності України. Кінцевою метою СНУМ було сприяння створенню незалежної демократичної української держави.

Першочерговим своїм завданням снумівці бачили широку роботу серед молоді, агітація за вихід із ЛКСМУ, а також в напрямку збільшення кількості членів СНУМ. Спілка підтримувала тісний зв'язок з СУМ, УНДЛ, Товариством Лева, «Пласт», а також закордонними громадськими об'єднаннями. Щодо відносин львівської СНУМ із харківською СУМ та

іншими радами СНУМ І. Деркач зауважував: «В нас постійно, щомісяця, збирається координаційна рада УГС в Києві. Приїжджають на її засідання представники молодіжних організацій. Фактично харківська СУМ існує при харківській УГС, СНУМ чернівецька при чернівецькій УГС, СНУМ Івано-Франківська при Івано-Франківській УГС, київська СНУМ при київській УГС. Є ще також ініціативні групи, але поки що не було установчих зборів. Так що ми поїдемо допомагати їм в цій роботі» [*Камінський, 1990: с. 469*].

У вересні 1989 р. з ініціативи УГС, СНУМ та інших громадських організацій в західноукраїнських містах відбулися низка мітингів, присвячених обговоренню законопроекту про вибори народних депутатів УРСР. Їх учасники вимагали проведення демократичних виборів, критикували КПУ, закликали до створення на підприємствах страйкових комітетів тощо. Під час мітингу у Львові 2 вересня 1989 р. лідери СНУМ І. Деркач та О. Вітович інформували присутніх про збір підписів в підтримку альтернативного законопроекту про вибори, наполягали на позбавленні прав участі у виборах військовослужбовців до часу створення вільнонайманих республіканських військ, закликали до проведення біля ВР УРСР багатотисячного мітингу з метою недопущення антидемократичного законопроекту. До 50-річчя окупації Західної України радянськими військами члени УГС, СНУМ, Пласту вирішили провести низку акцій. Так, член координаційної ради УГС В. Яворівський закликав членів СНУМ провести агітаційні поїздки молоді селами і містами Львівщини. У Львові разом із мітингом мало відбутися тематичне театралізоване дійство. Редакційна група СНУМ видавала «Інформаційні листки». Тиражування самвидавівських матеріалів (3-5 тис. штук) відбувалося в Прибалтиці. У листопаді 1989 р. Львівська рада СНУМ почала видавати свій друкований орган газету «Молодь України». Відповідальним редактором був Т. Чорновіл. Газета мала пропагувати серед молоді ідеї української незалежності й національної боротьби; закликати її до боротьби за Україну демократичними і конституційними методами; популяризація демократичних ідей та ідеологічний тиск на радянське партійне керівництво. На кінець 1989 р. осередки СНУМ діяли у Львові, Києві, Чернівцях, Тернополі, Івано-Франківську й інших обласних центрах. Впродовж серпня 1989 р. – травня 1990 р. осередки СНУМ провели 27 масових акцій, у т.ч. 23 – несанкціоновані, за участі 64 тис. осіб [*Литвин, 1991: с. 55*]. Як стверджувалося в одному із повідомлень КДБ УРСР, найбільшу небезпеку для влади в Україні становили 21 «неформальне» об'єднання. У Львові – це УГС, Міжнаціональний комітет захисту політв'язнів, Комітет захисту української католицької церкви, Демократичний фронт підтримки перебудови, Дискусійно-політичний клуб, Товариством Лева і Товариством захисту рідної мови; у Києві – УКК, Народний союз сприяння перебудові, Громада, Спадщина, Зелений світ та ін.; в Харкові – Союз захисту вільної праці; в Сумах – Сумський обласний

комітет сприяння демократизації; в Полтаві – Комітет мітингів; в Ялті – Союз доброї волі; в Одесі – Демократичний союз сприяння перебудові. Участь у більшості зазначених організацій брала молодь.

Отже, УГС, офіційно декларуючи своєю метою правозахисну та культурологічну діяльність Українська гельсінська спілка привертала увагу суспільства до проблем української культури та історії, викривала недоліки політичної системи і національної політики радянської влади, вимагали припинення русифікації і забезпечення національних вимог українського народу, реабілітації політ'язнів, демократизації українського суспільства, розбудови багатопартійної політичної системи, відновлення української державності тощо. Ці ідеї знаходили широку підтримку серед значної частини учасників молодіжних альтернативних організацій. Вона брала участь у дискусійних вечорах і засіданнях, мітингах і демонстраціях, науково-просвітницьких і культурологічних заходах та відіграла надзвичайно важливу роль у становленні як молодіжного руху в Україні, так і громадянського суспільства загалом.

ЛІТЕРАТУРА

- Гарань, 1992 - В. Гарань. Від створення Руху до багатопартійності. – К., 1992. – 48 с.
- Гарань, 1993 - В. Гарань. Убити дракона (З історії Руху та нових партій України) / О. В. Гарань. – К. : Либідь, 1993. – 200 с.
- Закон і демократія, 1989 - Закон і демократія. Учасники розмови за «круглим столом» редакції відповідають на запитання читачів // Радянська Україна. – 1989. – 20 травня.
- Камінський, 1990 – Камінський А. На перехідному етапі: «гласність», «перебудова» і «демократизація» на Україні / А. Камінський; Передм. М. Прокопа. – Мюнхен, 1990. – 622 с.
- Князевич, 2002 – Князевич Д. О. Розвиток молодіжного руху в Україні (друга половина 1980-х – 1990-ті роки): дис. на здобуття наукового ступеня канд. іст. наук: 07.00.01 / Дар'я Олександрівна Князевич. – К., 2012.
- Литвин, 1991 – Литвин В. М. Молодіжні громадсько-політичні організації / В. М. Литвин // К. : Політика і час. - 1991. – №: 3.
- Масний, 1992 – Масний О. С. Молодіжний рух і становлення студентських організацій України на сучасному етапі / О. С. Масний // Молодежная политика: опыт, проблемы, перспективы / Материалы международной научно-практической конференции (в двух частях). / Министерство Украины по делам молодежи и спорта, Украинский НИИ проблем молодежи. – Ч. II. – К., 1992.
- Матеріали Установчого з'їзду НРУ, 2000 – Три дні вересня вісімдесят дев'ятого (Матеріали установчого з'їзду Народного Руху України за перебудову). - К. : Редакція «Україна. Культура. Наука». - 2000. - 496 с.
- Програма Народного Руху України, 1989 – Програма Народного Руху України за перебудову // Літературна Україна. – 1989. – С. 3.
- Ткачук, 2009 – Ткачук О. Українська Гельсінська Спілка (1988-1990 рр.) у світлинах і документах : фотоальбом / Упоряд. О. Ткачук – Київ : Смолоскип, 2009 . – 223с.

REFERENCES

- Garan, 1992 – V. Garan. Vid stvorennia Ruxu do bagatopartijnosti. – K., 1992. – 48 s.
- Garan, 1993 – V. Garan. Ubyty drakona (Z istoriyi Ruxu ta novyx partij Ukrayiny) / O. V. Garan. – K. : Lybid, 1993. – 200 s.
- Zakon i demokratiya 1989 – Zakon i demokratiya. Uchasnyky rozmovy za «kruglym stolom» redakciyi vidpovidayut na zapytannya chytachiv // Radyanska Ukrayina. – 1989.
- Kaminskyj, 1990 – Kaminskyj A. Na perexidnomu etapi: «glasnist», «perebudova» i «demokratyzaciya» na Ukrayini / A. Kaminskyj; Peredm. M. Prokopa. – Myunxen, 1990. – 622 s.

- Knyazevych, 2002* – Knyazevych D.O. Rozvytok molodizhnogo ruxu v Ukraini (druga polovyna 1980-x – 1990-ti roky): dys. kand. ist. nauk: 07.00.01 / Knyazevych Darya Oleksandrivna. – K., 2012.
- Lytvyn, 1991* – Lytvyn V. Molodizhni gromadsko-politychni organizaciyi / V. M. Lytvyn // Polityka i chas. - 1991. – №: 3
- Masnyj, 1992* – Masnyj O. S. Molodizhnyj rux i stanovlennya studentskyx organizacij Ukrainy na suchasnomu etapi / O. S. Masnyj // Molodezhnaya polytyka: opyt, problemy, perspektyvy / Materialy mezhdunarodnoj nauchno-praktycheskoj konferencyy (v dvux chastyax). / Mynysterstvo Ukrainy po delam molodezhy y sporta, Ukraynskyj NYU problem molodezhy. – Ch. II. – K., 1992.
- Materialy Ustanovchogo z'yizdu NRU, 2000* – Try dni veresnya visimdesyat dev'yatogo (Materialy ustanovchogo z'yizdu Narodnogo Ruxu Ukrainy za perebudovu). K. : Redakciya «Ukrayina. Kultura. Nauka». - 2000. - 496 s.
- Programa Narodnogo Ruxu Ukrainy, 1989* – Programa Narodnogo Ruxu Ukrainy za perebudovu // Literaturna Ukrainy. – 1989. – S. 3.
- Tkachuk, 2009* – Ukrayinska Gelsinska Spilka (1988-1990 rr.) u svitlynax i dokumentax : fotoalbom / Uporyad. O. Tkachuk – Kyiv : Smoloskyp, 2009. – 223s.

Надійшла до друку 9.07.2014.

УДК:378-057.54

Микола Михайліченко, Людмила Макодезь

ЕКСПЕРТНА ДІЯЛЬНІСТЬ У ВИЩІЙ ОСВІТІ: ПІДХОДИ І КРИТЕРІЇ

На сьогодні актуальним є розроблення критеріїв, методології та технології оцінки якості вищої освіти. Зважаючи на це, потребує аналізу питання проведення експертної діяльності з оцінки якості вищої освіти та залучення відповідних фахівців щодо її здійснення. Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує, що проблема експертизи в освіті недостатньо досліджена, особливо підготовка експертів освітньої діяльності та визначення їх компетенцій.

Експертиза в освіті – це перевірка відповідності умов здійснення освітнього процесу, пропонувані освітньою установою, державним і місцевим вимогам у частині будівельних норм і правил, санітарних і гігієнічних норм, охорони здоров'я, обладнання навчальних приміщень, матеріально-технічного забезпечення навчального процесу, освітнього цензу педагогічних працівників.

Закономірно, що до освітньої експертизи у вищій освіті активно залучаються досвідчені фахівці, науково-педагогічні працівники вищих навчальних закладів, поле діяльності яких окреслюється проведенням ліцензійної та акредитаційної експертизи. Таким чином, постає питання організованого відбору, професійного навчання та фахової й особистої відповідальності кваліфікованих експертів.

Пропонується запровадити спецкурс «Експертна діяльність у процедурі акредитації вищих навчальних закладів», спрямований на підготовку експертів вищої освіти та на формування у них відповідних компетенцій. Визначено такі компетенції експерта освітньої діяльності: фахові, управлінські, процесуальні, організаційні, соціально-особистісні, компетенції самоменеджменту.

Ключові слова: якість вищої освіти, експертиза, експертиза освітньої діяльності, експертна діяльність, експерт освітньої діяльності, експертна підготовка, компетенції, оцінювання.

На сегодня актуальным является разработка критериев, методологии и технологии оценки качества высшего образования. Несмотря на это, требует анализа вопрос производства экспертной деятельности по оценке качества высшего образования и привлечения соответствующих специалистов по ее осуществлению. Анализ последних исследований и публикаций показывает, что проблема экспертизы в образовании недостаточно исследована, особенно подготовка экспертов образовательной деятельности и определения их компетенций.

Экспертиза в образовании – это проверка соответствия условий осуществления образовательного процесса, предлагаемых образовательным учреждением, государственным и